

Võimekamatel noortel ei ole enam motivatsiooni tulla doktoriõppesse

Jakob Kübarsepp

Üks olulisemaid tegureid ühiskonna ja majanduse arengutaseme ning jätkusuutlikkuse tagamisel on inimkapitali kvaliteet, mida aitab kasvatada haridus. Mida kõrgem on riigi elanike haridustase, seda paremad on väljavaated olla edukas rahvusvahelises konkurents. Samuti on hästi teada, et kõrgharidusega inimestel on reeglina parem vaimne ja füüsiline tervis, pikem eluiga ja nende seas on vähem kurjategijaid.

Eesti on teaduse, tehnoloogia ja innovatsiooni eesliini poole liikuv riik, mis võtab pikaajaliseks eeskujuks paljudes valdkondades tulemuslikke Põhjamaide (majandusarengu töögrupi raport, 2016). Laiemalt on tuntud ülikoolide edetabelid.

Vähem teatakse riikide haridussüsteemide või kõrgharidussüsteemide omi. Edetabelite «Education Rankings by Country 2021» ja «Best Education System in the World: Top 20 countries» andmetel kuuluvad kõikide Põhjamaade haridussüsteemid 20 maailma parima hulka. Veelgi paremini positsioneeruvad need maad kõrgharidussüsteemi edetabelis «U21 Ranking of National Higher Education Systems», milles kõik Põhjamaad on esikümnes. Seepärast ei üllata, et Rootsi, Taani, Norra ja Soome positsioneeruvad järjekindlalt parima ca 10 protsendi riikide hulka globaalse konkurentsivõime indeksiga (The Global Competitive Index), mille üheks sambaks on kõrgharidus.

Põhjamaades on kasvanud avalike vahendite (inflatsiooniga korrigeeritud) panus kõrgharidusse aastatel 2008–2019 enam kui 20 protsenti: Rootsis 25,4, Taanis 23,6, Norras 32,7 ja Islandil 28,2 protsenti. Soomes jäi avalik rahastus samale tasemele. Samal ajal oma visioonides Põhjamaade tasemele pingutavates Balti riikides on umbes samas ajavahemikus toimunud hoopis vähenemine enam kui 20 protsenti: Lätis 32,9, Leedus 22,4 ja Eestis 23,3 protsenti (Public Funding Observatory – EUA).

Kui kõrghariduse, samuti teadus- ja arendustegevuse rahastamine ei pea sammu meie eeskujuks olevate riikidega, siis Eesti ja meie ülikoolid seatud eesmärkideni kindlasti ei jõua.

Kõrgharidus paistab ka Eestis olevat oluline teema. Seda käsitletakse mitmes strateegias ja arengukavas ajalise perspektiiviga 2035, nt Eesti haridus- ja teadusstrateegias 2021–2035. Neis on kõrgharidusega seotud teemadeks kvaliteet, kvantiteet (kõrgharitud inimeste osakaal), mitmekesisus, eestikeelsus, kooskõla tööturu vajadustega ja ligipääs. On selge, et kõigi nende eesmärkide saavutamine on kallis ja see pole vähenevate rahaliste võimaluste tingimustes võimalik.

Eesti kõrghariduse kvaliteet on seni olnud suhteliselt hea. Seda näitas rahvusvaheline täiskasvanute oskuste uuring PIAAC, milles Eesti osales 2008–

2015. Uuringus võrreldi hiljuti kõrghariduse omandanute oskusi OECD riikides. Küllalt kõrge on Eestis kõrgharidusega inimeste osakaal 30–34-aastaste hulgas, aastal 2018 oli see 47,2 protsenti. Meil on tasuta eestikeelne kõrgharidus ja õppekavade arendamisel püütakse arvestada tööturu vajadustega. Samas on tulevikku vaadates küsimus jätkusuutlikkuses.

Kõrghariduskulud on Eestis viimase kümnendi jooksul absoluutarvudes peaaegu 50 protsenti kasvanud. Samas on see kaks korda aeglasem tempo kui SKT üldine kasv, mis annab tunnistust sellest, et kõrgharidus ei ole siiski olnud riiklik prioriteet. Sellise poliitika tulemuseks on õppejõudude palga kasvu selge mahajäämus võrreldes riigi keskmiste palkade kasvuga. Mitmes õppejõudude kategoorias (näiteks lektorid) on palgad jäänud väiksemaks kui üldhariduskoolide õpetajatel. Palgad ei ole konkurentsivõimelised ka teadustöötajatel vaatamata sellele, et enamik neist on doktorikraadiga.

Rahaliste vahendite nappuse tingimustes on ülikoolid astunud samme, mis pigem ei toeta riigi seatud strateegiliste eesmärkide saavutamist tulevikus. Õppekavades on piiratud valikainete arvu ja mahtu, vähendatud on vastuvõttu, suurenenud on ingliskeelsete õppekavade arv, samuti tasuliste osakoormusega õppekavade hulk ning lõpetatud on mõnede erialade õpetamine.

Lisada võib vähenenud investeringud õppekeskkonda, liiga palju tunnitaskulisi ja osakoormusega õppejõudude, samuti viimaste kursuste üliõpilaste rakendamine õppetöös ning õppejõudude tagasihoidlikud (miinimum)palgad. Suhteliselt madalad palgad ja samas kõrged nõuded kvalifikatsioonile on selgelt vähendanud akadeemilise karjääri atraktiivsust Eesti noorte hulgas. Võimekamatel noortel ole enam piisavat motivatsiooni tulla doktoriõppesse ja jätkata tööd kõrgkoolis õppejõu või teadlasena. See hakkab viimasel ajal silma doktoriõppe vastuvõtu statistikast.

Oma arenguvisionides soovivad Eesti ülikoolid olla võrdväärsed Euroopa juhtivate ülikoolidega. Lähimad eeskujud võetakse tavaliselt Põhjamaade ülikoolide hulgast. Kui kõrghariduse, samuti teadus- ja arendustegevuse rahastamine ei pea sammu meile eeskujuks olevate riikidega, siis Eesti ja meie ülikoolid seatud eesmärkideni kindlasti ei jõua. Seepärast on arutelu kõrghariduse rahastamise suurendamise võimalustest äärmiselt oluline. Praegune rahastusmudel ei võimalda saavutada seatud eesmärke ning hakkab kahjustama Eesti konkurentsivõimet tervikuna nii maailmas, Euroopas kui ka regionaalselt Balti- ja Põhjamaades.

[Ilmunud ajalehes Postimees 23. oktoobril 2021](#)